

Pyramidit, pyhät raamit. Sigurd Wettenhovi-Aspan fennoegyptiläinen kansallisromantiikka 1890-luvulta 1930-luvulle

Sigurd Wettenhovi-Aspa (1870–1946) oli suomalainen kuvataiteilija, kirjailija ja originelli kansallisromantikko, joka tunnetaan erityisesti suomen kieltä ja suomalaisten historiaa koskevista näkemyksistään. 1910–1930-luvulla ilmestyneissä tutkimuksissaan Wettenhovi-Aspa esitti suomen kielen olleen ihmiskunnan alkukieli. Hänen mukaansa suomalaisten saavutuksiin kuului myös muinaisen Egyptin kulttuuri; suomalaiset olivat nimittäin vuosisatojen kuluessa vaeltaneet Egyptistä halki Euroopan nykyisille asuinsijoilleen. Wettenhovi-Aspan omaperäinen kansallisromantiikka heijasteli monia aikakautensa kulttuurin virtauksia ja keskusteluita. Tässä artikkelissa tarkastelen hänen käsitystään suomalaisten historiasta sekä sitä kontekstia, jossa Wettenhovi-Aspa näkemyksiään esitti.

1890-luvun Pariisi, kansallisromantiikka ja Egypti

Sigurd Wettenhovi-Aspa (vuoteen 1939 virallisesti Wetterhoff-Asp) syntyi Helsingissä vuonna 1870 anatomian professori Georg Aspin ja voimistelunopettaja Mathilda Aspin (os. Wetterhoff) kolmantena lapsena. Sigurd kävi koulua aluksi Suomessa, mutta lähetettiin 12-vuotiaana Tanskaan sisäoppilaitokseen. Vuonna 1886 hän muutti Kööpenhaminaan ja opiskeli siellä kuvataiteita kuninkaallisten hovimaalarien oppipoikana, Charlottenborgin taideakatemiassa sekä Peder Severin Krøyerin vapaassa taidekoulussa. Vuonna 1891 hän debytoi Taideyhdistyksen syysnäyttelyssä Ateneumissa. Marraskuussa 1892 Wettenhovi-Aspa lähti saamallaan apurahalla Pariisiin.

Pariisissa Wettenhovi-Aspa alkoi tutkia Louvren egyptiläisen taiteen kokoelmia ja papyrustulkintoja tekeillä ollutta Kleopatra-maalausta varten. Teoksessaan *Suomen kultainen kirja* (1915) hän kertoi huomanneensa joidenkin egyptiläisten sanojen muistuttavan suomea. Hänen huomionsa kiinnittivät muun muassa Egyptiä merkitsevä sana *Kemi* (Egyptin muinaisegyptiläinen nimi oli *Kemet* eli ”musta maa”, joka viittasi Niilin tulvien levittämään hedelmälliseen mutaan), maan jumalatar *Má*, totuuden ja viisauden jumala *Tott*, *Harmáchis* (harmaa kissa) eli sfinksi sekä molemmissa kielissä samaa merkitsevät sanat *meri*, *puna* ja *sini*. Wettenhovi-Aspa kertoi ystävänsä, kirjailija August Strindbergin saaneen hänet sillä kertaa heittämään kieliharrastukset mielestään vakuuttaen suomen olevan arvoton rahvaan kieli. Wettenhovi-Aspan mukaan Strindberg itse innostui tuolloin pohtimaan kielten yhtäläisyyksiä, hänen esimerkkinsä innoittamana. Wettenhovi-Aspan tutkimukset perustuivat pitkälti etymologisille todisteluille, joiden mukaan esimerkiksi sfinksiä merkitsevä sana oli suomea, koska *Harmáchis* tarkoitti harmaata kissaa. Tässä Wettenhovi-

Aspan tutkimukset muistuttivat esimerkiksi Ruotsin suurvaltakauden göötiläistä historiankirjoitusta. Barokin tieteelle etymologiset todistelut olivat tyypillisiä, samoin kuin oman kielen esittäminen ihmiskunnan alkukielenä.

Louvressa tehtyjen havaintojen innoittamana Wettenhovi-Aspa muodosti käsityksensä, jonka mukaan suomen kieli oli ihmiskunnan alkuperäinen kieli, ja suomalainen kansanrunous oli säilynyt turmeltumattomana ”Suomen metsissä”. Kansainvaellukset ja Wettenhovi-Aspan rappiona näkemä länsimainen sivistys eivät olleet päässeet pilaamaan alkuperäistä kieltä ja alkuperäistä viisautta. 1890-luvun Pariisissa symbolistien ja teosofien keskuudessa esiintyi suomalaisen ja pohjoismaisen kulttuurin alkuperäisyyttä korostavia näkemyksiä. Niin keskieurooppalaiset teosofit kuin suomalaiset kansallisromantikotkin näkivät ihmishengen uuden renessanssin olleen kehittymässä juuri turmeltumattomassa Skandinaviassa ja Suomessa. Taiteilijat suuntautuivat 1800-luvun lopulla rationalismista kohti mystisismiä, mikä ilmeni lukuisilla eri tavoilla. 1890-luvun alkupuolen Pariisissa olivat muodissa myös egyptiläinen ja assyrialainen taide. Erilaiset eksotismin virtaukset egyptomaniasta ja orientalismista japanismiin vuorottelivat muoti-ilmiöinä.

Wettenhovi-Aspan 1910–1930-luvulla julkaisemat kirjoitukset liittyivät olennaisesti hänen nuoruusvuosiensa ilmapiiriin, jossa rationaalisuuden vaatimukset olivat väistyneet ennakkoluulottoman henkisen etsinnän tieltä. Hänen ajatusmaailmassaan teosofis-kansallisromanttinen pohjoismaisen kulttuurin ihannoiti ja Egyptiä kohtaan tunnettu kiinnostus yhdistyivät; hän halusi osoittaa pohjoisen ja etelän ihanteiksi nousseiden kulttuurien salatun yhteyden. Julkisesti hän alkoi esittää ajatuksiaan vasta 1910-luvulla, jolloin myös teosofit alkoivat Suomessa esittää kansallisromanttisia näkemyksiä aiempaa näkyvämmiin ja jolloin toisaalta Strindberg oli alkanut julkaista kieliä koskevia vertailevia tutkimuksiaan.

Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin tutkimukset 1910-luvulla

Alkuvaiheessa Wettenhovi-Aspan tutkimusten tärkeänä innoittajana ja kiistakumppanina oli August Strindberg (1849–1912), johon hän oli tutustunut 1890-luvulla Pariisissa asuessaan. Wettenhovi-Aspa ajoitti niin hänen kuin Strindberginkin kieli-innostuksen synnyn juuri Pariisin-vuosiin, mutta tuolloin kumpikaan ei vielä julkaissut mitään aihepiiriin liittyvää. 1910-luvulle tultaessa Strindberg lopetti kaunokirjallisuuden kirjoittamisen ja palasi nuoruudenharrastukseensa, kielten tutkimiseen. Strindbergin kielitutkimusten keskiössä oli heprea, josta hän väitti kaikkien kielten polveutuvan. Välittämättä äännelaeista, kielihistoriasta ja murteista hän pyrki osoittamaan yhtäläisyyksiä heprean ja muiden kielten välillä. Strindbergin mukaan kielten luokittelu ja ryhmittely ei ollut perusteltua, koska ”kaikkea löytyy kaikesta”. Strindbergin kielitutkimukset poikivat vuosina 1910–1912 viisi kirjaa ja lukuisia artikkeleita.

Sigurd Wettenhovi-Aspan ensiesiintyminen kielentutkijana tapahtui vuonna 1911 *Hufvudstadsbladetin* pyydettyä häneltä arvostelua August Strindbergin teoksesta *Världsspråkens rötter* (1911). Wettenhovi-Aspa ei tyytynyt tavanomaisen lehtikritiikin mittaan, vaan julkaisi kolmiosaisen artikkelisarjan *Till frågan om "Världsspråkens rötter". Filologiska ströftåg och meditationer*, jossa hän asettui vastustamaan Strindbergin näkemyksiä. Wettenhovi-Aspa näki heprean raamatullisen alkukielen rappeutuneena jäänteinä. Suomalaiset sen sijaan olivat vältäneet Baabelin sekoituksen ja myöhemmät ”indogermaanisiet siirtymät”, minkä vuoksi maailman alkukieli oli puhtaimmin säilynyt Suomessa. Wettenhovi-Aspa sijoitti ihmiskunnan alkukodin Jaavalle, joka oli hänen mukaansa ihmiskunnan kadotettu paratiisi. Teoriaa tukivat Jaavalta löydettyt esihistoriallisten ihmisten jäänteet. Jaavalla elänyt *Maa-lajin* kansa (vrt. malaijit) joutui liikakansoituksen vuoksi levittäytymään ympäri maailman. Alkuperäisen maa-lajin kielen Wettenhovi-Aspa näki olleen lähellä nykyistä suomen kieltä. Alkukielen jäänteitä hän löysi Kiinasta, Japanista ja Intiasta, sekä erityisesti Egyptistä. Egyptin pyramidit eli faaraoiden hautakammioiden *pyhät raamit* jäljittelivät Wettenhovi-Aspan mukaan Jaavan tulivuoria. Maa-lajin kansa vaelsi Intian ja Egyptin kautta kivikautiseen Eurooppaan ja lopulta Suomeen. Euroopassa vaikuttaneista *fingallialaisista* (fingalliska) esi-isistä Wettenhovi-Aspa haaveili pääsevänsä kertomaan Ranskan akatemialle Pariisiin rotukongressiin:

De stackars fransmännen sörja med sju sorger och åtta bedröfvelser öfver sitt förlorade fädernespråk och galliska traditioner. Därför hoppades jag få komma till raskongressen, för att göra Franska Akademien uppmärksam på att i Suomis urskogar lefver kvar ett folk, som deras och våra bördor bar ”långt före våra dar.” För att säga dem att ”Kalevala”, innehåller Fornegyptiska legender (Osiris i undervärlden skars i 13 bitar – Lämminkahn [sic] = den ”varma herren” i Tuonela skars i 6 + 8 = 14 bitar – större är icke skillnaden), allt detta är skrivvet på Fingals ofördärfvade finngalliska. [*Hufvudstadsbladet* 9.7.1911]

Egyptin Osirista ja Kalevalan Lemminkäistä Wettenhovi-Aspa vertaili myöhemmin myös teoksessa *Kalevala ja Egypti* (1935). Samankaltaisen vertailun esitti myös Väinö Valvanne teosofisessa *Tietäjä*-aikakauskirjassa vain kuukauden kuluttua Wettenhovi-Aspan *Hufvudstadsbladetin* kirjoituksesta. Valvanne ei viitannut Wettenhovi-Aspaan, ja on mahdollista, että kirjoittajat ovat tulleet johtopäätöksiinsä toisistaan tietämättä.

Niin Strindbergin kuin Wettenhovi-Aspankin näkemykset sanojen sukulaisuudesta olivat assosiatiivisesti muodostuneita ja samankuuloisuuteen perustuvia. Muinaisegyptiläiset sanat olivat Wettenhovi-Aspan oma innovaatio, Strindberg ei niitä tutkimuksissaan käsitellyt. Strindberg totesi olevan turhaa tutkia egyptin kieltä koska se pohjimmiltaan oli hepreaa. *En ny blå bok* (1908) sisälsi tosin hieroglyfejä käsittelevän luvun, mutta Strindberg ajatteli Athanasius Kircherin (1602–1680) tapaan hieroglyfien olevan esoteerisia ja symbolis-allegorisia merkkejä ideamaailmasta, joita vain asiaan vihkiytyneet osasivat lukea. Hän kiisti modernit hieroglyfien tulkinnat, joiden mukaan hieroglyfejä käytettiin aakkosten tapaan – hänen mukaansa hieroglyfien oikea tulkinta edellytti

niiden ymmärtämistä pelkästään ideogrammeiksi. Hän oli myös siinä käsityksessä, että hieroglyfeillä olisi kirjoitettu kreikan kieltä. Wettenhovi-Aspa hyväksyi modernin egyptologian tutkimustulokset ja rakensi omat tutkimuksensa sen hieroglyfeistä esittämien tulkintojen pohjalta.

Talvella 1911–1912 August Strindberg ja kolme suomalaista kävivät vilkasta kirjeenvaihtoa. Strindbergille kirjoittivat Wettenhovi-Aspan lisäksi tämän opetuslapset ja hengenheimolaiset, asemapäällikkö Elias Lönnqvist (1875–1949) ja luutnantti Theodor Finnilä (1868–1920). Suomalaisten pyrkimyksenä oli kiinnittää Strindbergin huomio heprean sijasta suomen kieleen. Lönnqvist myös raportoi Strindbergille, mitä Wettenhovi-Aspa oli tämän teoksesta *Hufvudstadsbladetissa* kirjoittanut. *Afton-Tidningenissä* 22.1.1912 julkaisemassaan artikkelissa ”Betraktelser på Födelsedagen med anledning av Sjukdomen” Strindberg kuvaili suomalaisten kanssa kaikessa ystävyudessa käymäänsä vilkasta etymologista kirjeenvaihtoa ja totesi neljä vuotta kestäneen sanakirjojen selaamisen seuraavan häntä uniinkin; hän nimittäin kertoi joulupäivänä alkaneen sairautensa aikana nähneensä kolmen päivän ajan kuumehoureisia unia käsikirjoitetusta kaikkien kielten sanakirjasta, jota vuoroin hän ja vuoroin Wettenhovi-Aspa tutkivat. Strindbergin ja Wettenhovi-Aspan keskustelu maailman kielten alkuperästä jatkui myös *Åbo Underrättelserin* sivuilla, mutta Strindbergin sairauden ja keväällä 1912 tapahtuneen kuoleman johdosta ajatustenvaihto jäi lyhyeksi.

Sigurd Wettenhovi-Aspa egyptologian puolestapuhujana ja *fenoegyptologina*

Sigurd Wettenhovi-Aspa oli Suomessa egyptologisen tutkimuksen varhainen puolestapuhuja. Väsymättä hän jaksoi vaatia Suomen yliopistoihin perustettavaksi egyptologian oppituoleja. Hän ei esittänyt vaatimuksiaan pelkästään kansallismielisessä hengessä vaan näki muinaisen Egyptin kulttuurin tutkimuksen itseisarvona. Vuonna 1930 Wettenhovi-Aspa muisteli *Lipeäkala-*vuosikirjassa kohtaamistaan Helsingin yliopiston rehtorin ja Kreikan kirjallisuuden professorin Ivar A. Heikelin kanssa vuonna 1911. Wettenhovi-Aspa oli pyytänyt saada luentosalin käyttöönsä suomalaisten ja egyptiläisten paikannimien vertailua koskevaa luentoaan varten. Heikel oli nimittänyt Wettenhovi-Aspaa ”tunnetuksi haaveilijaksi ja mielikuvitusihmiseksi”, jonka jälkeen he olivat käyneet egyptologisen tutkimuksen mielekkyyttä koskevan keskustelun:

Mutta tyynnyttääkseni herra rehtorin järkkyneitä tunteita lupasin kosketella ainoastaan sellaisia egyptiläisiä sanoja ja paikannimiä, jotka olivat tulleet meille tunnetuiksi kreikkalaisten välittämänä.

-Tunteekos herra W-A. kreikan äännelakeja?

Tietystikään ei rehtori voinut, niin kreikankielen professori kuin olikin, ruveta uskottelemaan, että kreikan *rotakismus*, *etakismus* ja *itakismus* olisivat saattaneet vaikuttaa jotakin vuosituhansia vanhempaan egyptinkieleen – hän yritti ilmeisesti vain saattaa minut ymmälle.

Vastasin siihen, että mielestäni oli aivan samantekevää, oliko esim. Homeroksen käyttämä kielimuoto aioliläistänyt joonianmurretta tai joonialaistunut aioliläismurretta, johon oli sekaantunut vanhoja doorilaisia sanoja ja sanontatapoja. Mielestäni oli tärkeämpää tutkia, mitä kaikkea Homeros oli lainannut suoraan Egyptistä.

Herodotoksen kertoman mukaan nim. Homeroksen oli täytynyt tuntea kaksikin egyptiläistä toisintoa esim. kauniista Helenasta. Iliadi lienee niin muodoin ollut Egyptissä olemassa jo aikoja ennen kuin Homeros käänsi sen kreikkalaisille.

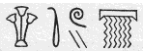
– Tahdon sanoa teille erään asian, vastasi rehtori jyrkästi: *Ei kannata tutkia, mitä on ollut ennen kreikkalaisia ja roomalaisia (!)*.

”Ahaa!” tuumin itsekseni. ”Nyt ymmärrän, miksi meidän yliopistomme on melkein ainoa Euroopassa, jossa ei ole egyptologian opettajan virkaa!” [*Lipeäkala* 1930, 68–69.]

Wettenhovi-Aspan kertomuksen mukaan professori Heikel ei siis pitänyt muinaisen Egyptin tutkimista ylipäättäänkään tärkeänä. Samassa kirjoituksessaan Wettenhovi-Aspa esitti myös näkemyksensä, jonka mukaan Turun suomalaiseen yliopistoon olisi perustettava egyptologian opettajan virka, mikäli yliopisto ”ei pyri edelleen olemaan pelkkä toisen luokan akkatemia”.

Wettenhovi-Aspa esitti teorioitaan kirjan muodossa ensimmäistä kertaa vuoden 1915 *Suomen kultaisessa kirjassa*, mutta varsinaisesti Egyptiin keskittyviä tutkimuksia hän julkaisi vasta 1930-luvulla. Ensimmäisenä ilmestyi vuonna 1935 julkaistu *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II. Riemujuhlaulkaisu Kalevalan satavuotispäiväksi. Kalevalan ja Egyptin esilehdillä ilmoitettiin ylpeästi, että ”[t]ässä kirjassa on ensi kerran Suomessa painettu todellisia muinaisegyptiläisiä hieroglyfiä, mitkä K. F. Puromiehen Kirjapaino O.Y:n toimesta on Berlinistä hankittu.”* Ulkoasultaan näyttävässä teoksessa Wettenhovi-Aspa esitteli lukijoilleen *Kalevalan* runojen yhteyksiä muinaisegyptiläiseen ja kreikkalaiseen mytologiaan. Hänen mukaansa suomalais-egyptiläisestä yhteydestä todistivat esimerkiksi Egyptin jumalten nimet:

Melkein kaikilla Egyptin jumalilla on myös suomalaiset nimet, kuten alkupimeyden jumalalla *Thum* (tumma); viisauden ja totuuden jumala oli *Tott* (tosi, totta, totuus); Ylä-Egyptissä oli alkujumalana *Ammon* (ammo/i/n = aikaa sitten); Taebessä jumalanäiti oli *Mut* (mutso = aviovaimo tai nuori äiti Kalevalassa); Taivaan neitsyen nimi oli *Neith* (neitsy/t/); Osiriin lisänimi on *Panu* (Panu = auringon poika, tulen henki); lemmenjumalatar oli *Hathor* (hatoinen huora = kevytmielinen naikkonen), lemmenjumala taas *Horus* = (huoruus[]); ukkosenjumalan silmistä tippuvat pyhät kyneleet

olivat *Uch-zad* (= ukkossade). Vrt. egyptin = Sa-t-ui = satoi. Keskipäivänauringon nimenä oli Memphiissä *P'hta* (paahtaja). Horuksen äiti oli suurjumalatar *Isis* l. *Is'tar* (= Isotar). [*Kalevala ja Egypti*, 64.]

Etymologiat saivat *Kalevalassa ja Egyptissä* rinnalleen myös toisenlaista aineistoa; teoksen keskeisenä sisältönä oli mytologioiden vertailu. Wettenhovi-Aspa vertaili muun muassa *Kalevalan* luomiskertomusta egyptiläisiin käsityksiin maailman synnystä, selitti *Kalevalan* suuren härän Niilin vertauskuvaksi ja löysi Väinämöiselle vastineet kreikkalaisista Orfeuksesta ja Apollosta, jotka perustuivat hänen mukaansa egyptiläiseen mytologiaan. *Kalevalassa ja Egyptissä* vertailtiin toisiinsa myös hieroglyfejä ja suomalaisia puumerkkejä ja ompelukoristeita. Wettenhovi-Aspa esitti myös selityksen sille, miksi Suomessa lehmän verkkomahaa nimitettiin kuninkaankypäräksi; tämä selittyi egyptiläisen faaraon päähineen muodolla, joka oli yhteneväinen märehitjän sisäelimen muodon kanssa. Teoriansa tueksi Wettenhovi-Aspa esitti havainnollisen piirroksen sekä kertoi Gallen-Kallelan maininnee swahilien tavasta pitää päänsä päällä ”täyteen puhallettua ja koreaksi maalattua gasellinmahaa”.

Vuonna 1935 Wettenhovi-Aspa julkaisi myös laajan saksankielisen teoksen *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*. Teos

esitteli kokoavasti Wettenhovi-Aspan kulttaisissa kirjoissaan ja muissa julkaisuissaan esittämiä näkemyksiä ”vanhan maailman kulttuurin fennoegyptiläisestä alkuperästä”, kuten kirjan otsikko kertoi. Saksankielinen laitos sisälsi laajoja sanastoja, joissa vertailtiin suomen kieltä ja muinaisegyptiä sekä muita kieliä kuten japania. Mukana oli myös muualla julkaisematonta aineistoa fennoegyptiläisestä musiikista, suomalais-japanilaisesta kulttuurivaelluksesta Intian ja Kiinan kautta Japaniin sekä fennoegyptiläisistä paikannimistä Euroopassa. Kohdeyleisönä oli kansainvälinen lukijakunta, ja Wettenhovi-Aspa lähetti teostaan ympäri Eurooppaa niin samanhenkisiä näkemyksiä esittäneille tutkijoille kuin perinteisempiä käsityksiä edustaneille professoreillekin.

Wettenhovi-Aspan tutkimukset saivat aikanaan ristiriitaisen vastaanoton. Hänen tutkimustensa historiapolitiikka ja taustalla olevat aatteet olivat samoja kuin fennomaanistorioitsijoillakin: olennaista oli luoda kansakunnalle suuri menneisyys, jonka pohjalta kansalaiset voisivat ylpeinä suuntautua tulevaisuuteen ja kohdata oman aikansa vaikeudet. Wettenhovi-Aspan teksteissä ajan henki näkyi kärjistetyssä muodossa. Hän ulotti teoksessaan suomalaisten historian ja sukujuuret muinaiseen Egyptiin ja esitti koko eurooppalaisen kulttuurin olevan alkuperältään suomalaista, mutta nykyisessä muodossaan rappeutunutta. Monet aikalaiset pitivät hänen päämääriään kannatettavina, vaikka eivät katsoneetkaan voivansa varauksetta tukea hänen kieltä ja historiaa koskevia päätelmiään. Esimerkiksi Santeri Alkio ei katsonut Wettenhovi-Aspan näkemysten kenties kaikilta osiltaan pitävän paikkaansa, mutta piti oikeina hänen pyrkimyksiään kohottaa suomen kieli ansaitsemaansa arvonantoon.

Kysymys siitä, esittikö Wettenhovi-Aspa teorian täysin vakavissaan – ja millä tasolla vakavissaan – jäänee lopulta ratkaisemattomaksi. Hänen suuri paneutuneisuutensa ”vertaileviin kielitutkimuksiin” puhuu sen puolesta, että ainakin hän oli vakavissaan konstruoimassa tiettyä ajatusrakennelmaa, jota voisi nimittää vaikkapa suomalaisten uudeksi mytologiaksi. Tämän ajatusrakennelman voi nähdä myös taideteoksena, jossa olennaista ovat ne aatteet, joita teos ilmentää. Ehkäpä Wettenhovi-Aspan katsannossa historiallinen totuus ei ollut arvo sinänsä. Hän arvosteli usein akateemisia tutkijoita heidän hengettömyydestään. Tiede painiskeli mitäänsanomattomien ongelmien kanssa aikana, jolloin olisi tarvittu kansallistunnon kohotusta ja tutkimuksia, joissa olisi ilmennyt samanlainen rakkaus Suomen kieleen kuin hänen teoksissaan. Wettenhovi-Aspa toteutti renessanssiajalta periytyviä originellitaitelijan ja yleisneron myyttejä, hän oli eksentrikko jolla oli oikeus toimia ”kummallisesti” – yksilönä poliittisen, taiteellisen ja tieteellisen toiminnan kentässä näitä yhdistäen. Wettenhovi-Aspaa voisi luonnehtia mikrohistorian termein ”tyypilliseksi poikkeukseksi”, henkilöksi, joka toimi aikansa yhteiskunnallisen rationaliteetin ulkopuolella, mutta kuitenkin monella tapaa saman yhteiskunnan ajatusmaailman tuottamana.

LÄHDELUETTELO

Balbierz, Jan: Strindberg bland hieroglyfer. Teoksessa *Strindbergiana. Tjugonde samlingen utgivna av Strindbergssällskapet*. Redaktör: Birgitta Steene. Atlantis, Stockholm 2005, 27–50.

Halén, Harry – Tukkinen Tauno: *Elämän ja kuoleman kello. Sigurd Wettenhovi-Aspan elämä ja teot*. Otava, Helsinki 1984.

Heikkiläinen, Iiska [Santeri Alkio]: „Suomen kultainen kirja.” Suomenkieli maailman vanhimpia, noin 20,000 vuotta vanha siivistyskieli. Niin väittää Wettenhovi-Aspa. *Ilkka* 18.1.1916.

Holthoer, Rostislav: *Muinaisen Egyptin kulttuuri*. (1994) Otava, Helsinki 2001.

Pitkälä, Pekka: *Pyramidit, pyhät raamit. Sigurd Wettenhovi-Aspan (1870–1946) näkemykset suomen kielestä ja suomalaisten historiasta*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2010.

Sarajas-Korte, Salme: *Suomen varhaisymbolismi ja sen lähteet. Tutkielma Suomen maalaustaiteesta 1891–1895*. Otava, Helsinki 1966.

Strindberg, August: *En blå bok II. August Strindbergs Samlade Verk 66. (En ny blå bok, 1908.)* Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Gunnar Ollén. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1908) 1999.

Strindberg, August: *August Strindbergs brev XX. Juni 1911–maj 1912*. Utgivna av Björn Meidal. Strindbergssällskapets skrifter. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1996.

Strindberg, August: Beträktelser på Födelsedagen med anledning av Sjukdomen. (Afton-Tidningen 22.1.1912.) Teoksessa **Strindberg, August:** *Essäer, tidningsartiklar och andra prosatexter 1900–1912. August Strindbergs Samlade Verk 71*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Conny Svensson. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1912) 2004, 192–194.

Strindberg, August: *Språkvetenskapliga skrifter I–II. August Strindbergs Samlade Verk 69–70. Nationalupplaga*. Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1910–1911) 2009.

Troy, Lana: Hieroglyfer. Teoksessa **Strindberg, August:** *En blå bok II. En ny blå bok. (1908) August Strindbergs Samlade Verk 66*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Gunnar Ollén. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm 1999, 1092–1093.

V[alvanne], V[äinö] H[eikki]: Jälleensyntyminen Kalevalassa. (15.8.1911.) Teoksessa *Tietäjä 1911. Teosofinen Aikakauskirja*. Toimittaja: Pekka Ervast. Näköispainos. Hämeenlinna 2002, *Tietäjä* 7–8/1911, 196 – 210.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer. Af Sigurd Wetterhoff-Asp. I–III. *Hufvudstadsbladet* 9.7.1911; 31.7.1911; 19.8.1911.

Wettenhovi-Aspa [sic], [Sigurd]: *Suomen kultainen kirja I*. Suomentanut J. Raekallio. Painettu Hakaniemen kirjapainossa Helsingissä. [Hakaniemen kirjakauppa] Helsinki 1915.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista. Paljon mukana olleena Strindbergin ystävänä kertonut Sigurd Wettenhovi-Aspa*. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1927.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Mikä kansa on antanut nimet Euroopan joille, järville ja vuorille? Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja*. Toimittanut Olli [Väinö Nuorteva]. Viides vuosikerta. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1930, 60–98.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*. Eingeleitet von Philipp Paneth. Genius-Verlag, Leipzig (Helsinki) 1935.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II. Riemujuhlajulkaisu Kalevalan satavuotispäiväksi 28/II 1835–28/II 1935*. Jakaja: Suomalainen Kirjakauppa, Helsinki. K. F. Puromiehen Kirjapaino O.-Y., Helsinki 1935.